

Ko e Ngāue Tokoni ma'á e 'Eikí 'i he Lea Faka-Sipeiní

Fai 'e Jennifer Maddy
(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)

Fakakaukauloto 'oku 'oatu 'e ha'o kaungāme'a 'a e tohi lelei taha kuó ne lau. 'Okú ke huke hake 'a e takafi . . . 'o 'ilo'i 'oku 'ikai ke ke lava 'e koe 'o lau. 'Oku 'i ha lea fakafonua kehe ia! Ko e hā e me'a te ke fai?

'I he ngaahi fuofua ta'u ne kamata ai 'a e Siasí, na'e paaki 'a e Tohi 'a Molomoná 'i he lea faka-Pilitānia pē. Na'e uiui'i 'e Palesiteni Pilikihami 'Tongi ha ongo faifekau 'e toko ua ke na malanga 'aki 'a e ongoongolelei 'i Mekisikou pea liliu 'a e Tohi 'a Molomoná ki he lea faka-Sipeiní. Ka na'á na fie ma'u ha tokoni lahi ange ke fakahoko ia. Ne 'ikai ke na teitei 'ilo'i, kuo teuteu'i 'e he 'Otuá ha tangata 'i he tafa'aki 'e taha 'o e tahí ke ne tokoni'ni kinaua 'i he me'a pau ne na fie ma'ú.

Na'e ha'u 'a Melitoni Konisālesi Teleiho mei ha fāmili tu'umālie 'i Sipeini. Na'á ne feinga mālohi 'i he akó pea na'á ne hoko ko ha 'ōfisa 'i he kau tau 'a Sipeiní. Na'á ne fie ako ma'u pē kau ki he tui fakalotú, ka na'e 'ikai ha tui fakalotu ne ongo tonu kiate ia. 'I ha 'aho 'e taha na'á ne fanongo ki he talanoa 'a ha 'ōfisa 'e taha fekau'aki mo ha falukunga kakai ne nau ui kinautolu

ko e "Kau Mā'oni'oni." Na'a nau kau ki he Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, pea kuo tataki kinautolu 'e ha palōfita 'a e 'Otuá ki he 'Otu Mo'unga Maká 'i he 'Unaiteti Siteití. Na'e ongo'i mālohi 'e Melitoni ha fu'u holi vivili ke fetaulaki mo kinautolu. Na'á ne kau ki ha fononga fakakautau ki he 'Otu Filipainí, mo ne 'amanaki 'e tokoni 'eni ke ne 'alu ai ki he 'Unaiteti Siteití. Ka na'e faka'au ke femou'ekina 'a Melitoni 'i he'ene ngāue 'o kamata ai ke hangē 'oku 'ikai ke loko mahu'inga ke ne 'a'ahi ki he Kau Mā'oni'oni.

Na'e faka'au 'o puke lahi 'a Melitoni. Na'á ne manatu'i 'a e 'uhinga na'á ne ha'u ai ki he 'Otu Filipainí pea na'á ne lotu ki he 'Otuá kau ki he me'a 'oku totonu ke ne fai. 'I he pō ko iá, na'e ma'u ai 'e Melitoni ha misi makehe. Na'á ne 'ilo'i na'e totonu ke ne mavahe atu ki he 'Otu Mo'unga Maká.

'I he ake pē 'a Melitoni mei he'ene puké, na'e hoko atu 'ene fononga ki he 'Unaiteti Siteití. Na'á ne a'u ki Kalefōnia 'i he 'aho 4 'o Siulai 'o e 1874, pea na'á ne fononga leva ki Sōleki Siti.

'I he tū'uta 'a Melitoni ki Sōlekí, na'á ne fepaki ai mo ha palopalema: na'á ne lava 'o laukonga faka-Pilitānia ka na'e te'eki ai ke ne lea 'aki ia. Na'e 'ikai ke ne lava 'o fetu'utaki mo ha taha! Ka na'á ne fakakaukau kapau he 'ikai ke ne lava 'o lea ki he kakaí, te ne ma'u 'enau tokangá 'i ha founga 'e taha. Na'e tui 'e Melitoni 'a hono teunga sōtia faka-Sipeiní pea na'á ne felue'aki 'i he ve'ehalá 'i loto kolo. Ne hoko 'ene faka'amú 'o fakatokanga 'i ia 'e ha kakai tokolahí! Na'e faifai pea fakatokanga 'i ia 'e ha mēmipa 'o e Siasí ko hono hingoá ko Misa Palanisati, ko ha palōfesa 'univēsiti ne lea faka-Sipeini. Na'e tokoni'i 'e Misa Palanisati 'a Melitoni ke ne nofo 'i Sōleki pea na'á ne ako'i kiate ia 'a e ongoongolelei. Na'e taimi nounou pē kuo papitaiso 'a Melitoni.

Na'e fakafe'iloaki foki 'e Misa Palanisati 'a Melitoni kia Palesiteni Pilikihami 'Tongi. Na'e talaange 'e Melitoni kia Palesiteni 'Tongi na'á ne faka'amu lahi ke ne liliu 'a e Tohi 'a Molomoná ki he lea faka-Sipeiní.

Na'e kole ange 'e Palesiteni 'Tongi kia Melitoni ke ne tokoni ki he ongo faifekau te na 'alu ki Mekisikou ke liliu ha kongá 'o e Tohi 'a Molomoná ki he lea faka-Sipeiní. Na'e laulau uike 'a e nofo 'a Melitoni 'o liliu 'a e ngaahi fo'i lea faka-Pilitānia ki he lea faka-Sipeiní. Ko e pō kotoa pē na'á ne toe vakai'i 'ene liliú mo e ongo faifekau. Na'á na 'ilo'i pē ha kongá 'o e lea faka-Sipeiní ka na'á na ongo'i na'e fie ma'u ha tokotaha lea tu'ufonua faka-Sipeini ki he liliu mahu'inga ko 'ení. Na'á na

'ilo'i ne hoko 'a Melitoni ko e tali ia ki he'ena lotú. Na'e pulusi 'a e liliú 'i he 1875. Na'e ui ia ko e *Trozos Selectos del Libro de Mormon* (Ngaahi Peesi ne Filifili mei he Tohi 'a Molomoná).

Na'e mateuteu leva 'a e ongo faifekau ke na 'alu ki Mekisikou. Na'á na fakaheka ha tatau 'e 1,500 'o e folofola kuo liliú ki he hōsī pea kamata leva 'ena fonongá. Ko e fuofua taimi ia ne lava ai 'e he kakai lea faka-Sipeiní 'o lau 'a e Tohi 'a Molomoná 'i he'enu lea pē 'anautolú! Neongo na'e nofo 'a Melitoni 'i Sipeini 'i ha maile 'e laui afe hono mama'ó, ka na'e tataki ia 'e he Tamai Hēvaní ki he feitu'u totonu na'e fie ma'u ke ne 'i aí. Koe'uhí ko e loto-to'a mo e tui 'a Melitoni, na'á ne tokoni ai ke 'omi 'a e folofola 'a e 'Otuá ki ha kakai ta'e-fa'a-laua. ●

'Oku nofo 'a e tokotaha na'á ne fa'ú 'i Tutā, USA.

Na'e ngāue fakafaifekau tu'o lahi 'a Melitoni Konisālesi Teleiho (1844-1917) 'i Mekisikou pea na'á ne papitaiso ha ni'ihi 'o e kau fuofua kāingalotu 'o e Siasí 'i aí. 'I he 1886, na'e tokoni 'a Melitoni ke faka'osi 'a hono liliu kotoa 'o e Tohi 'a Molomoná ki he lea faka-Sipeiní.